

УДК:859.9(865.1)

Гулчеҳра ҲОЖИЕВА,
Бухоро давлат университети мустақил тадқиқотчиси

Бухоро давлат университети доценти, ф.ф.ф.д.(PhD) М.Б. Аҳмедова тақризи асосида

ФРАНЦУЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ САНЪАТ ТЕРМИНЛАРИНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Аннотация

Мазкур мақолада терминологиянинг соҳа сифатида фанга кириб келиши ҳақида сўз боради. Шунингдек, бу борада хориж ва ўзбек олимлари томонидан яратилган тадқиқотлар ҳамда терминология соҳасидаги изланишлар, қолаверса, француз ва ўзбек тилларида санъатга доир терминларнинг лингвомаданий хусусиятлари ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: Терминология, термин, терминшунослик мактаблари, санъат терминлари, халқаро маданий алоқалар, чолгу асбоблари, доира, ғижжак, дутор, сурнай, карнай, девон, дуторчи, мўйқалам.

АНАЛИЗ ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ИСКУССТВЕННЫХ ТЕРМИНОВ ФРАНЦУЗСКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ

Аннотация

В данной статье рассматривается проникновение терминологии в науку как область. В нем также обсуждаются исследования зарубежных и узбекских ученых и исследования в области терминологии, а также лингвокультурные особенности художественных терминов на французском и узбекском языках.

Ключевые слова: Терминология, термин, терминологические школы, художественные термины, межкультурные связи, музыкальные инструменты, тамбурин, гижжак, дутар, сурнай, карнай, девон, дутарист, кисть.

ANALYSIS OF LINGUOCULTURAL FEATURES OF ART TERMS IN FRENCH AND UZBEK LANGUAGES

Annotation

This article discusses the penetration of terminology into science as a field. It also discusses research by foreign and Uzbek scholars and research in the field of terminology, as well as the linguocultural features of art terms in French and Uzbek.

Key words: Terminology, term, schools of terminology, art terms, international cultural relations, musical instruments, tambourine, fiddle, dutar, trumpet, devon, paintbrush.

Кириш. Тил – инсон маънавий оламида унинг ўзлигини англаш йўлидаги энг буюк кашфиётидир. Зеро инсон даврлар мобайнида тилни тадқиқ қилар экан, унинг турли ва янги қирраларини кашф этиб боради.

Шу тариқа “тилшунослик” деб аталувчи лисоний бирлик ва унинг ўзига хос хусусиятларидан ташкил топган улкан “пирамида” бунёдга келган ва ҳали-ҳамон унинг қирралари кенгайиб бормоқда десак, адашмаймиз.

Тилшунослик соҳа сифатида тадқиқ этилар экан, терминология унинг муҳим бўғини сифатида ажралмас қисмига айланади. “Терминология” термини фанда турлича таърифлар мавжуд:

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Терминология соҳасида узоқ йиллар мобайнида кўплаб дунё олимлари ўз тадқиқотларини ўртоқлашдилар. Унинг фан сифатида таркиб топиши австриялик олим О.В.Нубасов ва рус олими Д.С.Лоттенинг 1930 йилда эълон қилинган дастлабки ишларига бориб тақалади. Ҳозирги пайтда Австрия, Германия, Франция, Россия, Чехия каби мамлакатларда терминшунослик мактаблари юзага келган [11].

Бундан ташқари рус олимларидан, В.Г.Гак, О.С.Ахманова, С.О.Карцевский, В.В. Антимирова, В.А.Татаринов, А.Л.Абрамян, Б.Н.Головин, Р.Ю.Кобрин, В.П.Даниленко, М.А.Марусенко, А.А.Стрельцов, Н.М.

Голубева-Монаткина, француз олимларидан Ф.де Соссюр, ўзбек олимларидан М.Холбеков, П.Нишонов, О.Аҳмедов, Ж.Бўронов, М.Бўронова, М.Тошбоева, Х.Дадабоев, М.Умархўжаев, Н.Қамбаров, Д.Ходжаева, [7], М.Жўраева, [2] ва Н.Кулдошованинг илмий ишлари [3] алоҳида аҳамиятга молик.

Ф.де Соссюр билан бирга француз олимларидан, Ги Рондо (Guy Rondeau, Introduction à la terminologie, Boucherville, Québec, Gaëtan Morin, 2e éd., 1984, 238 p.), Мария Тереза Кабре Кастелви (Maria Teresa Cabré Castellvi, La terminologie. Théorie, méthode et applications, Paris, Armand Colin, 1998, 322 p.), Мари-Клод Лом (Marie Claude l'Homme, La terminologie. Principes et techniques, Presses de l'université de Montréal, 2004, 278 p.) сингари олимларнинг тадқиқотлари [14] ҳам долзарблик касб этади.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот давомида ўзбек ва француз изоҳли луғатларида мусиқа ҳамда санъатга оид терминларнинг лексик-семантик ва миллий-маданий хусусиятларини таҳлил этиш баробарида аниқланган бир неча ўзига хосликларни қуйидаги жадвалларда ҳам кузатишимиз мумкин:

№	ўзбек тилида	француз тилида
	асбоб	1) instrument m; 2) outil m; 3) ustensile m; 4) matériel m; 5) outillage m; 6) installation f; 7) objet m;

жадвал-1

2.	асбоб-ускуна	1) outillage m; 2) installation f; 3) équipement m; 4) appareillage m;
3.	ашё	1) objet m; 2) chose f; 3) ustensile m; 4) affaire f; 5) effet m; 6) matière f.

Юқорида берилган мисолларда ўзбек тилидаги “асбоб”, “асбоб-ускуна” ва “ашё” сўзлари француз тилида маъно жиҳатдан ўзаро синоним бўлиб келмоқда. Чунки, 1- ва 3- мисоллардаги “ustensile”, “objet” ҳамда 1- ва 2- мисоллардаги “installation”, “outillage” сўзлари бир маънони ифодаламоқда. Бундан келиб чиқадики, ҳар иккала тилда бир маънони бир неча усулда ифодалаш мумкин:

чолғу асбоблари instruments de musique;
музикалий асбоб-ускуналар équipement musical;
музикалий ашёлар ustensiles musicaux.

жадвал -2

№	ўзбек тилида	француз тилида	ўзбек музика асбоблари	француз музика асбоблари
	доира	tambourin m.		
2.	ғижжак	violon m.		

Ушбу мисолларда келтирилган музика асбоблари ўзбек ва француз тили миллий-маданий хусусиятидан келиб чиққан бўлиб, ҳар иккала халқда мавжуд бир-бирига жуда ўхшаш ашёлар номлари ўзаро эквивалентлик ҳосил қилган.

Таҳлил ва натижалар. Тилшуносликда қўшма сўз шаклидаги атамалар икки ва ундан ортиқ мустақил маъноли сўзларнинг бирикишидан ҳосил қилинади.

Содда сўздан фарқли равишда “қўшма сўзлар”лар баъзан тузилиши жиҳатидан сўз бирикмаларига ўхшаса ҳам, улар яхлит маъноси билан ажралиб туради: темир йўл, гултожихўроз, чинни гул, қўлэзма каби [1] ва баъзи қўшма сўзлар маъносини уларнинг қисмларини ташкил этган сўзлар маъноси билан асослаб бўлмайди. Шунингдек, қўшма сўзлар бошқа тиллардан сўз ўзлаштириш воситасида ҳам ясалиши мумкин.

жадвал-3.

№	ўзбек тилида	француз тилида
	автопортрет	autoportrait m
	босмахона	imprimerie f
	дарсхона	salle f de classe
	камол топмоқ	toucher à la perfection
	касб этмоқ	Acquérir
	киноаппарат	appareil m cinématographique
	киножурнал	ciné-journal m
	кинофестивал	festival m de cinéma festival m du film
	киноҳикоя	scénario m
	киностудия	studio m de cinéma
	кинотеатр	1) salle f de cinéma 2) cinématographe m 3) cinéma m 4) ciné m
	кинохона	salle f de cinéma
	мўйқалам	pinceau m de poils
	нафис адабиёт	belles-lettres

Мазкур мисоллар таҳлили шуни кўрсатадики, автопортрет, киноаппарат, киножурнал, кинофестивал, киностудия ҳамда кинотеатр сўзлари рус тили орқали тўла ўзлашган атамаларга, киноҳикоя, кинохона, босмахона, дарсхона, мўйқалам сингари терминлар рус ва тожик тилларидан қисман ўзлашган бирликларга мансубдир. Шу билан бирга, ўзбек тилидаги камол топмоқ, касб этмоқ

каби атамалар ўзаро бирикиб, яхлит маъно англатиши, уларни ташкил этган бўлақларидан бирини алмаштирилса, соф семаси йўқолишини айтиб ўтиш лозим бўлади.

Хулоса ва таклифлар. Таҳлиллардан келиб чиқиб, терминлар ва терминология ҳамда бир соҳага доирасидаги терминларни икки ва ундан ортиқ тилларга

таржима қилиш борасида қуйидаги хулосаларни билдириш мумкин:

Санъат терминларига доир таҳлиллардан келиб чиқиб, терминология – бирор бир илмий ёки санъат соҳасига доир терминлар жамланмаси деб ҳам, айтиш мумкин.

Назаримизда терминологиянинг вазифаси нафақат терминларни ажратиш ёки таҳлил қилишдан, балки, мақсадга эришиш ва маънони англаш йўлида янги терминларни кашф этишдан ҳам иборат бўлади.

АДАБИЁТЛАР

1. Абдуазизов А. А., Тилшунослик назариясига кириш. “Шарк”, Т., 2010, -Б. 62.
2. Жўраева М.М. Француз ва ўзбек эртақларида модаллик категориясининг лингвокогнитив, миллий-маданий хусусиятлари. Филология фанлари доктори илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация. Т., 2017. 62-б.
3. Кулдашова Н.Б. Француз ва ўзбек тилларида спорт терминологиясининг миллий-маданий хусусиятлари. PhD илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация. Б., 2020. –Б. 1-148.
4. Тафаккур гулшани. Тошкент, Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. 159-б.
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. IV жилд. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, Тошкент, 2008. – Б.74.
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Биринчи жилд. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, Т., 2016. 587-б.
7. Ходжаева Д.И. Тилшунослик терминларининг лексикографик таҳлили (инглиз, рус ва ўзбек тиллари изоҳли луғатлари материаллари мисолида) PhD илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация. Т., 2018. –Б. 149-159.
8. Холманова Т.Ш. Нефт ва газ соҳасига оид терминларнинг инглиз тилидан ўзбек тилига таржима қилиш муаммолари. Магистрлик даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Тошкент, 2013. 82 б.
9. Ҳожиев А. Ўзбек тилида сўзнинг морфологик таркиби масаласи. ЎТА, 1988, № I, –Б. 29-33.
10. Ҳожиев А., Ўзбек тили сўз ясалиши тизими. “Ўқитувчи”, Т., 2007. –Б. 9-10.